

של ההתקפה המצרית היה גדול ועצום. חלק גדול מאד של הכסף שנאסף בימי שלמה אבד בבת אחת (אגב, גם זה דבר ההולך ונשנה בתולדות ישראל). החרפה והבזיון של הכשלון היו גדולים. כל אנשי הארץ הכירו שאין להם על מי להישען אלא על אביהם שבשמים.

פרקים טו-טז. פסוקים א-לד, א-י.

הנושא: חמישים שנה של מלכות כפולה?

הערה למחנך: פסוקים אלו ילמדו תחילה בפירוש המילים, לידיעת החומר ולהסברים קלים. הדיון בנושא יבוא בסיכום.

מחנך: כל מה שלמדנו עד עתה בספר מלכים נמשך קצת יותר מארבעים שנה. מרכזם היה בירושלים, העיר העתיקה שדוד קידשה על פי שמואל הנביא. היא היתה קדושה לכל האומה קצת יותר משבעים שנה. מעתה מתרחקים המאורעות מירושלים, שנשארה הבירה של המדינה הדרומית הקטנה. הממלכה החדשה של עשרת השבטים מחפשת לה מקום לשבת בו, ומחליפה אותו במשך כחמישים שנה.

תלמיד: מה? ירושלים היתה בירת ישראל רק כ-70 שנה?

מחנך: כן, כך היה בימי הבית הראשון.

תלמיד: שמעתי בזמן הויכוח על ירושלים באסיפת האומות המאוחדות שכך טען אחד משונאי ישראל. לא האמנתי שאמת הדבר.

מחנך: לצערנו ולבושתנו זו אמת. רק בימי הבית השני התאחד העם סביב ירושלים, אבל אז כבר חסרו רבים מעשרת השבטים. חטא זה הוא אחד הגדולים ביותר שלנו, שעליו נענשנו קשות, שלא יהיה לנו חלק בירושלים במשך אלפי שנה. אולם נשוב לעניין שאנו לומדים. אין לנו בספר מלכים פרטים רבים על חמישים השנים הראשונות של הממלכה הכפולה. בספר דברי הימים יש קצת יותר פרטים, אולם אנו נקצר בזה, כי אלו שנים שלא השפיעו הרבה על מהלך ההיסטוריה שלנו, בכל אופן לפי הידוע לנו. נסכם לנו מי היו המלכים שמלכו אז והיכן היתה העיר הראשית של עשרת השבטים. עיינו בספר.

תלמיד: תחילה ישב ירבעם בשכם (יב כד). אחר כך יצא לפניאל (שם). אחר כך היה בתרצה (יד ז).

מחנך: אולי מישהו מכם זוכר היכן נזכרה פניאל לפני כן?

תלמיד: יעקב אבינו קרא למקום שבו נאבק עם המלאך בשם פניאל (בראשית לב לא).

תלמיד אחר: גדעון נתן את מגדל פניאל על אשר לא הסכימו לסייע לצבא שלו (שופטים ח ה).

מחנך: נכון. בכל אופן רואים אנו כי ירבעם מתרחק ממרכז הארץ ויוצא מעבר לירדן. שם ביקשו תמיד מלכים מפלט בזמן שלא היו בטוחים בעצמם. אולי אתם זוכרים מי?

תלמיד: איש בושת ישב שם (שמואל ב' ב ח).

מחנך: גם דוד כשברח מפני אבשלום (שם יז כד). מזה אפשר לראות שאף שישראל מרדו במשפחת ירבעם רק בימי בנו, כבר בימיו היתה התנגדות אליו. העם התחרט על העסק שעשה! ירבעם ביקש להבטיח את עצמו על ידי ההתרחקות מן המרכז, שלא יוכלו להשיג אותו בנקל. אולם כפי שאנו רואים להלן (יד יז) ישב ירבעם גם בעיר תרצה, עיר יפה (שיר השירים ו ד) הסמוכה כפי הנראה לשכם.

עתה נסכם מי היו המלכים בשתי המדינות. ראשית כל מה היה מספרם?

תלמיד: ביהודה יחד עם ישראל?

מחנך: זו אחת הבעיות בתקופה זו. קשה שלא להתבלבל ולא לערבב את מלכי שתי המלכויות. בכל זאת יש להשתדל לעשות כן.

תלמיד: האם זה כל כך חשוב לדעת את שמותיהם?

מחנך: כן. אמנם יש תלמידי חכמים רבים שאינם יודעים, אך זה מפריע לידיעת הרציפות בהיסטוריה. אולי אין ערך רב כל כך בזכירת בעשא ואלה בנו, אבל אם מאבדים חוליה אחת בקשר ההיסטורי הכל מתבלבל לאחור כן.

נקצר בפרשה זו, אבל את הפרטים הקצרים יש לזכור. ובכן, מי מלך בעשרת השבטים בחמישים השנים האלה? עיינו בספר וענו לפי הכתוב.

תלמיד אחד: שני מלכים - ירבעם (יב כ-לג, פרקים יג-יד), בעשא (טו כז-לד, טז א-יג).

תלמיד שני: לא נכון. גם נדב (טו כה-כז) ואלה (טז ו-ח).

מחנך: לשם הקיצור די לזכור שמלכו ירבעם ובנו ובעשא ובנו. נדב ואלה כמעט שלא מלכו. הם נהרגו בתחילת מלכותם. כנראה מפני שהעם ביקש למרוד עוד בימי אבותיהם, אבל פחדו מהם. מיד לאחר מותם התארגן המרד.

תלמיד: שנתיים, זה לא מיד לאחר מות המלך.

מחנך: שנתיים אלו לא היו עשרים וארבעה חודשים, אלא הרבה פחות מזה. למלכים לא מונים שנה כמו שמונים לכם מיום ההולדת עד יום ההולדת, אלא לפי הלוח. ראש השנה למלכים הוא בראש חודש ניסן. גם מי שמלך בסוף אדר, בניסן כבר מנו לו שנה שניה. כך אפשר שהשנתיים של נדב היו רק חודשים אחדים, וכן של אלה.

תלמיד: גם היום מונים לפעמים את השנים לא לפי יום ההולדת אלא לפי תחילת השנה.

מחנך: נכון. כך הוא לפעמים גם בגיל הכניסה לבית הספר, לצבא, ועוד עניינים. פרט זה חשוב לזכור, כי ניפגש בו פעמים רבות בספר מלכים. יש שם לשנה ממין זה, היא נקראת בשם "שנה מקוטעת", בניגוד ל"שנה שלמה" מיום ליום.

עתה נראה מי היו מלכי יהודה של אותה תקופה?

תלמיד: רחבעם (יד כא-לא). אבים (טו א-ח). אסא (טו ט-כד).

מחנך: ראו כמה זמן מלך כל אחד מהם ונכתוב על הלוח. נחלק את הלוח לשני חלקים לא שווים, ליהודה שני שלישי הלוח, ולישראל רק שלישי או אפילו רבע. במלכי ישראל אין הנביא מאריך כל כך.

תלמיד: למה?

מחנך: מפני שלא היו ראויים לכך. אינני חושב שמותר לזלזל בהם. בגמרא נאמר שהיה למלכי ישראל דין מלך לכל דבר, אפילו לדין המיוחד של פר העלם דבר שמביא הנשיא (ויקרא ד כב). במלכות ישראל גדלו וקמו נביאים גדולים ורבים, מהם המפורסמים ביותר - אליהו ואלישע. השפעת התורה פשטה בעולם נתבססה ואף נתחזקה על ידי אנשי מלכות ישראל וגם על ידי מלכיה, לא רק על ידי ממלכת יהודה. אולם כמו שפשע גדול הוא לאדם פשוט לרמות ולגנוב ולשדוד, כך פשע גדול הוא למלך ישראל שלא להיות שלם בכל מיני השלמויות הדרושים לאדם גדול ומנהיג בישראל. מלך ישראל שאיננו צדיק, כמעט ממילא הוא רשע. אין בשבילו דרגות ביניים (גם לזה ניתן לקרוא בשם "פגם יחסי").

שימו לב אילו דברים מיוחדים מזכיר הנביא במלכי יהודה ולא במלכי ישראל.

תלמיד אחד: במלכי יהודה נאמר בן כמה שנים היה במלכו.

תלמיד שני: גם שם אמו.

מחנך: נכון. שני פרטים אלה נזכרים כמעט בכל מלכי יהודה (דוקא בשנים מן הראשונים חסר בני כמה היו) ולא במלכי ישראל. מתוך כך נוכל גם לדעת כמה שנים חי כל מלך ומלך. אמו של המלך מילאה, כנראה תפקיד חשוב ביהודה. זה התחיל עם אמו של רחבעם, שנשארה

כפי הנראה המלכה כל ימי חייו, גם לאחר מות שלמה בעלה. כך בכל המלכים, אף כי מת המלך, לא נלקח המעמד המלכותי מן המלכה. אשתו של המלך לא תפסה את המקום המלכותי אלא במות חמותה (בממלכות אחרות צער גדול הוא לאלמנת המלך שעליה לפנות את מקומה לכלתה הצעירה. ביהודה ידעו לשמור על כבוד המלכה). אי"ה עוד יזדמן לנו לדבר על כל זאת. בינתיים נסכם את העניין.

מלכי יהודה ב-50 השנים הראשונות לממלכה הכפולה				
השם	הגיל במלכו	שם אמו	השנים שמלך	השנים שחי
רחבעם	ארבעים ואחת	נעמה	17	58 (יד כא)
אבים	לא נזכר	מעכה	3	לא נזכר (טו א-ב)
אסא	לא נזכר	מעכה	41	לא נזכר (טו י)

מלכי ישראל	
השם	השנים שמלך
ירבעם	22 (יד כ)
נדב בנו	2 (טו כה)
בעשא	24 (טז לג)
אלה בנו	2 (טז ח)
סך הכל	50

תלמיד: ביהודה הסיכום הוא שישים ואחת שנה.

מחנך: נכון. אני מציע שתזכרו את המספרים רק בדרך כלל, כי אם לא – לא תזכרו בכלל. בעלי הזכרון שבכם יזכרו גם את הפרטים.

פרקים טו-טז

הנושא: מלכות אסא מלך יהודה.

מחנך: אחת הבעיות בלימוד ספר מלכים היא שאין העניינים מרוכזים במקום אחד. יש נושאים שעלינו לחפש את פרטיהם בכמה מקומות. פסוקים על מלכי יהודה נכנסים בתוך פסוקים על מלכי ישראל וכן להיפך. בלי ריכוז מיוחד של החומר מתמלא ראש הלומד פרטים רבים הנשכחים מהר בגלל היותם בלתי מסודרים.

תלמיד: למה, האם לא שמר ירמיה על סדר הדברים?

מחנך: דוקא משום ששמר על הסדר הוא עשה כן. אבל הסדר האמיתי הוא לא תמיד לפי שם האיש או השנה שבו אירע הדבר, אלא לפי העניינים הרוחניים.

הבה נראה היכן כתוב על מלכות אסא. נא לבדוק יפה יפה בפרקים טו-טז.

תלמיד אחד: בפרק טו פסוק י מתחיל הנביא לספר על מלכות אסא, עד פסוק כד.

תלמיד שני: גם בפסוק לג נזכר אסא.

תלמיד שלישי: גם בפרק טז פסוק ח ופסוק י נזכר אסא.

תלמיד רביעי: גם בפסוק טו נזכר אסא.

תלמיד חמישי: גם בפסוק כג.

תלמיד שישי: גם בפסוק כט.

תלמיד שביעי: שם לא נזכר דבר על מעשיו, שמו נזכר רק ביחס למלכי ישראל.

מחנך: מצויין. הבה נראה עתה באמת למה מופיע שמו פעמים רבות כל כך ביחס למלכי ישראל!

אתם תראו שדבר זה יחזור פעמים רבות בספר מלכים. מדי פעם יזכיר הנביא באילו שנים של מלך ישראל מלך מלך יהודה, ולהיפך. נתבונן ראשית כל ביחס לאסא. אסא הוא אחד המלכים שהאריכו ימים יותר ממלכים אחרים, הוא מלך 41 שנה. יותר מדוד ושלמה. בימיו היו 4 מלכים בממלכת ישראל.

תלמיד: הוא בודאי היה צעיר מאד במלכו, שהרי אביו מלך רק 3 שנים.

מחנך: אסא הוא אחד המלכים הבודדים במלכי יהודה שלא נזכר בן כמה היה במלכו. רחבעם סבו מלך בהיותו בן 41, ומלך 17 שנה. אביה בנו הבכור של רחבעם נולד לו בודאי עוד בימי נעוריו, ולא היה צעיר במותו, אף כי מלך רק שלוש שנים, ואילו אסא היה בודאי כבן שלושים במלכו, וגדל עוד בימי שלמה.

נחזור על שאלתנו: למה מזכירו ירמיה פעמים רבות בקשר לכל מלך מישראל שמלך בימיו? התשובה היא - הוא בא להראות לנו עד כמה היו בני עשרת השבטים חזקים בדעתם כי אין לשוב למלכות יהודה. הנה נופלים אצלם מלכים ומשפחות של מלכים, הם בוחרים חדשים, אך אין בדעתם לשוב ליהודה, אף כי שם מולך מלך ותיק וחסיד כאסא.

תלמיד אחד: לא רק שאינם חושבים להתאחד, אלא הם גם נלחמים ביהודה כשונאים (טו טז-כב).

תלמיד שני: בעשא מקים חומה בין שתי המדינות, כמו שעשו הסינים, אולי באותם הימים עצמם.

תלמיד שלישי: בעשא גם הוא מפחד פן יהרגוהו אם יעלו לירושלים.

מחנך: קשה לדעת את נימוקיו של בעשא, מפני שאין אנו יודעים מאומה על מהותו, אולם יש לשער כי גם ירבעם וגם בעשא נלחמו ביהודה בשם איחוד העם והחזרת ירושלים ובית המקדש לרוב העם. בעיקר עשו זאת ירבעם ובעשא לאחר שהנביאים הוכיחו והזהירו כי יענשו קשה על שהם מקיימים בתי מקדש נפרדים (תוכחת אחיה - יד ז-טו, תוכחת יהוא בן חנני - טז א-ד). על ידי הבקעת יהודה אליהם וצירוף ירושלים יכלו בנקל לבטל את בית המקדש שלהם ולהצטרף לבית המקדש בירושלים (אף כי אין זו אלא השערה, נראה כי היא נכונה מאד). עתה נשוב לראות את מעשי אסא בממלכתו.

נסכם: אימתי כפי הנראה נולד אסא?

תלמיד: אפשר כי עוד בימי שלמה.

מחנך: כמה שנים עברו ממות שלמה עד מלכות אסא?

תלמיד: רק עשרים שנה. שבע עשרה של רחבעם ושלוש של אבים.

מחנך: ואם נניח שהיו שנים מקוטעות, אם כן כמה שנים עברו?

תלמיד: אפשר אפילו רק שמונה עשרה שנה, כי היתה שנה משותפת לשלמה ולרחבעם, שנה משותפת לרחבעם ולאבים, ושנה משותפת לאבים ולאסא.

מחנך: נכון מאד. אני בטוח שרק חלק מכם מתמצא בעניין זה של שנים שלמות ומקוטעות.

תלמיד: מה החשיבות בידיעה זו?

מחנך: ראשית לכל בקשר לזמן הכללי שנמשכו ימי שתי הממלכות. בית המקדש הראשון עמד 410 שנים. אם נצרף את השנים הנזכרות בכל המלכים, יצא לנו מספר גדול יותר, כי לכל אחד יש שנה אחת או שתיים מקוטעות.

מי שאינו יודע כלל זה - דברים רבים אחרים יהיו קשים לו. אני מבין שהעניין קשה במקצת, אולם בגלל המעטים שיבינו זאת היטב יש ללמוד דבר זה.

נשוב לנושא: במה מצטיינת מלכות אסא?

תלמיד: המצב חוזר למה שהיה בימי דוד.

מחנך: דוד יצר צורה של מלכות קודש תורנית. הוא סמל לדורות, דוגמה איך להתנהג. לא נאמר שהוא חוזר למצב שבימי שלמה. לא נזכר כן בשום מלך. ימי שלמה אינם לדוגמה.

תלמיד: לא כך למדנו. אמרנו שכל מה שנעשה על ידי שלמה הוא מותר, אפילו עניין כזה של יבוא תוכיים וקופים לארץ (י כב).

מחנך: בודאי מותר להביא אפילו תוכיים וקופים, אבל לא כל מה שמותר הוא נחוץ ומהווה דוגמה, ובכל אופן אין לשבח מלך ולומר "ויעש הישר בעיני ה' כשלמה", כמו שאנו אומרים ויעש הישר בעיני ה' כדוד. השבח הגדול של אסא הוא שהעמיד על תילה את קדושת מלכות יהודה ומחה את רושם התוצאות של המשבר שפרץ לאחר התפלגות הממלכה. בימיו עשויה היתה המלכות לחזור לכבודה הראשון והמלא, אלא שהיתה תקלה. התקלה בולטת לעין. מה היא?

תלמיד אחד: אסא הזמין את מלך ארם להילחם במלך ישראל.

תלמיד שני: האם היתה לו ברירה? בעשא עשה מעשה מאוס כזה, להקים כעין חומה סינית בין יהודה לישראל.

מחנך: קראו ברש"י פרק יא פסוק לט ומסרו את תוכן דבריו.

תלמיד: רש"י אומר שבגלל חטא זה לא חזרה אליו המלכות השלמה על כל ישראל אף כי ראויה היתה לחזור אליו.

מחנך: מה הוא הביטוי העיקרי בלשונו של רש"י?

תלמיד: "שקלקל לשלוח שוחד למלך ארם ולא סמך על הקב"ה".

מחנך: אולי תפרשו במה היה צריך לסמוך על הקב"ה?

תלמיד אחד: שבעשא לא יצליח להביא פירוד כזה בישראל.

תלמיד שני: האם לא היה צבא לאסא? צריך היה להילחם בצבאו, ה' בודאי היה מצליח בידו.

מחנך: כן, בדברי הימים (ב' יד ה-יד) נאמר כי היה לאסא צבא גדול ומובחר ובו נלחם בכושים. יש שם גם תפילה יפה מאד של אסא בעת המלחמה. אם כן לא היה צריך להיבהל ולהזמין גויים לעזרה. בעשא נראה בעיניו שפל וירוד. זה האיש הראשון בישראל שלקח לו מלכות על ידי רצח המלך הקודם. רוצח זה בא עתה לבנות חומה ולהפריד בין אחים. אסא חשב לנכון להרבות כח ולהשתמש אפילו בעזרת עובדי אלילים כדי להכניעו.

בספר דברי הימים (ב' טז ח) נאמר כי חנני הרואה הוכיח את אסא קשות על הדבר הזה. בסוף יש לציין כי אחת הפעולות הגדולות מאד של אסא היתה בזה שהנהיג חובת לימוד תורה בארץ. העם קיבל חובה זו ברצון רב, וביהודה התחילה תקופת פריחה רוחנית חדשה, יחד עם פריחה חומרית, כי אסא השתדל בשני העניינים כאחד (דברי הימים שם).

פרק טז. פסוקים א-כב.

הנושא: חיפוש שם לנושא בעזרת התלמידים.

מחנך: בפסוקים אלו עניינים רבים. מי יכול לתת נושא כללי לכתוב בהם?
תלמיד: מלכי ישראל הורגים זה את זה... (הערה: תשובה זו ניתנה לי על ידי אחד התלמידים בעיר ס"ל בארה"ב).

מחנך: אני נדהם. הזאת היא המטרה אשר לשמה כתב ירמיה את הספר?

תלמיד: אינני יודע. אבל האם לא כן הדבר?

מחנך: לא, לא כן, זה לא כתוב כאן כלל. רק מלך אחד רוצח מלך בישראל, בעשא. זה היה מקרה שקשור היה בכעס על ירבעם, שהיה הראשון שהרים ידו במלכות בית דוד והסכים למלא מקום נכבד זה ולאסור את העליה לבית המקדש. לרוצחו של ירבעם נשאו ישראל פנים והרשו לו למלוך, אולי מפני שכפי הנראה היה גם איש צבא מוכשר, ובשעה זו נדרש גיבור חיל למלכות.

תלמיד: והנה עתה עשה זמרי כמעשה בעשא.

מחנך: ומה היה סופו? הוא הספיק למלוך רק שבעה ימים, ולבסוף שרפוהו בארמונו כמו ששורפים דבר משוקץ.

תלמיד: מן הכתוב נראה כי הוא שרף את עצמו.

מחנך: נכון. אין זה ברור אם שרף את עצמו או ששרפוהו. בכל אופן זמרי הכיר מהר מאוד שלא יתכן לרצוח ולמלוך בישראל. בעשא, כאמור, הוא יוצא מן הכלל. אם כן, אין הנביא כותב כאן על מלכי ישראל שרצחו זה את זה, אלא להיפך, להיפך לגמרי. ללמדנו בא כי רוצח מלכים היה מאוס בעיני ישראל. כאשר שמעו שהנה אירע פעם שניה דבר כזה בישראל, קם כל העם בזעם ובחימה והגיע לשומרון וחיסל את העניין.

אמנם לאחר חמישים שנה שוב יופיע איש שירצח מלך, יהוא בן נמשי, אבל הוא יעשה זאת בשליחות הנביא אלישע בדבר ה'. אנו נראה שאף כי הוא השתלט על העם, העם לא המליך אותו.

סיכום: אתם עוד לא למדתם את כל ספר מלכים, אבל אני מזהיר אתכם - רבים הלומדים ספר מלכים ללא עיון מסיימים אותו מתוך רושם כאילו מדובר בו על שפיכות דמים רבה,

על רציחות ומהפכות לאין שיעור. זו טעות גמורה. אתם תראו זאת. אמנם היו לפעמים מקרי רצח, אבל באמריקא אף בתקופתנו, יש יותר רציחות של שליטים מאשר היו בישראל, אלא כאמור, בישראל זה באופן יחסי נחשב גרוע יותר.

הקדמה כללית למשפחת עמרי.

הנושא: חמישים שנות מלכות בית עמרי.

מחנך: יש דרך קלה לזכור את התאריכים והמאורעות העיקריים במלכות ישראל. זה עתה סיימנו ללמוד על חמישים השנים הראשונות למלכות ישראל, עם שני מלכים עיקריים, ירבעם ובעשא. עתה נעבור ללמוד על חמישים שנים אחרות, עם שלושה מלכים עיקריים ממשפחה אחת. עמרי אחאב ויהורם (נשמיט את אחזיה, שמלך רק שנה אחת). יחד מאה שנה של מלכות כפולה.

תלמיד: למה המורה אומר תמיד מלכות כפולה ולא מלכות מפולגת, כמו שקוראים לתקופה זו בספרים רבים?

מחנך: אני אומר כן בכוונה גמורה. כבר אמרתי באחד השיעורים הקודמים שלמעשה לא היה כל אסון מיוחד במינו בגזירת ה' שיהיו שני מלכים על עם ישראל. אפשר היה שיחיו בשלום ובשלום ויקיימו יחד את התורה האחת ויבואו לבית המקדש האחד.

תלמיד: יש פתגם "אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד".

מחנך: האם אתה זוכר היכן נזכר מאמר זה?

תלמיד: כן. רש"י אומר זאת בקשר לשני המאורות הגדולים. השמש והלבנה היו שוים, והלבנה נתמעטה על שקטרגה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד.

מחנך: אם כן, האם אתה מביא ראיה לדברי או אתה סותר אותם?

תלמיד אחד: הלבנה אמרה שאי אפשר.

תלמיד שני: ובגלל זה נענשה.

מחנך: נכון מאד. אינני יודע למה משתמשים רבים במאמר זה לומר שאין שני מלכים יכולים להשתמש בכתר אחד. להיפך. מכאן שאם הוטל על שני מלכים להשתמש בכתר אחד, צריכים הם לא לקטרג איש על רעהו, אלא לקבל את הדבר באהבה ובידידות.

אנחנו נראה כי מהר מאד באופן יחסי הגיעו גם מלכי יהודה וישראל לידי החלטה שטוב שימלכו יחד בשלום ובידידות. הם התחתנו זה בזה, וניהלו את ממלכותיהם בשיתוף פעולה יפה. בימי מלכות בית עמרי הושלט שלום גמור, אולם ירמיה כתב על הדור הזה כעל דור בעל מדרגה פחותה. הוא מזכיר זאת רק להלן כב א-ד, כב מה, ובספר מלכים ב' ח יח, והכל

דרך אגב. השלום הביא גם תוצאות רעות, כמו שנלמד להלן, מבחינה נצחית אין לו ערך, על כן כמעט דולג עליו, ואנו יודעים עליו רק ממה שנכתב אגב דברים אחרים.

פסוקים כב-לד.

הנושא: בית עמרי מבקש לחדש את ימי שלמה.

מחנך: האם אתם יודעים מה השם השני, העיקרי כמעט, של ממלכת עשרת השבטים?

תלמיד: קוראים לה ממלכת שומרון.

מחנך: נלמד עתה על המלך שבנה את העיר שומרון והפך אותה למרכז עם ישראל קרוב למאתיים שנה, עיר ששכנו בה נביאים ובני נביאים, זקנים וחכמים רבים. אף על פי כן אין זכרה לברכה. היא חרבה לאחר מצור קשה שנמשך שלוש שנים (מלכים ב' יז ח). מצור זה היה בודאי קשה מאד, קשה מן המצור על ירושלים, שארך שנה וחצי בלבד (שם כה ב). בכל זאת לא נשאר תיאור ממה שאירע בה בעת המצור. לא קוננו עליה נביאים, ובקינות שלדורות יש רק זכר מועט לחורבנה.

נלמד בעיון את הפסוקים המדברים על משפחה זו, ועל עיר הבירה שהקימה, ונתבונן מה אירע לה. ראו נא מה כתוב על ראש המשפחה הזו - עמרי.

תלמיד: חמישה פסוקים בלבד.

מחנך: מה זה מלמד לנו?

תלמיד: כנראה לא היה על מה לכתוב.

מחנך: דברים רבים אירעו בממלכת עמרי, רבים מאד, שירמיה לא נצטוו לכתוב אותם, מפני שאין להם ערך מבחינה נצחית. אנחנו קוראים לממלכת ישראל בשם "ממלכת שומרון" על שם העיר שבנה עמרי. בשרידי הידיעות שנמצאו בין הגויים נקראת הממלכה הזאת בשם ממלכת עמרי. כפי שנאמר בפסוק טז היה עמרי שר צבא. הוא מלך שנים עשרה שנה בלבד, משום שהיה זקן. כפי הנראה נולד עוד בימי שלמה, וספג לתוך נפשו את אוירת השאיפות הגדולות של שלמה.

הוא לא תפס את המלוכה. עליו נאמר "וימליכו כל ישראל את עמרי" (פסוק טז). הוא הצטיין כל ימיו בצבא ובעניינים אחרים, ונבחר פה אחד למלך. במלכו החל בבנין הארץ ובקשרים עם העמים מסביב. ראשית כל עם הצידונים, העם המסחרי הגדול, אשר אולי נמשכו הקשרים אתם במשך כל הזמן, ויתכן שנפסקו. עתה הם מתחדשים בכל התוקף. על ידי מה?

תלמיד: על ידי נישואי בת מלך צידונים.

מחנך: כפי שנראה להלן (מלכים ב' י א), לא היתה איזבל אשתו הראשונה של אחאב. היו לו ילדים רבים מנשים אחרות. אבל איזבל הפכה להיות אשתו הראשית, כי היא היתה אישה חזקה, וידעה להתחבב על העם.

תלמיד: האם גייר אותה?

מחנך: אתה לא הראשון ששואל שאלה זו ממני, ואני מוכן לראות אותך מתמיה על תשובתי כמו שתמהו אחרים, כי אני אומר: כן בהחלט, איזבל התגיירה. בית אחאב בכלל היה כשר בהחלט, עובדיה הנביא היה ממונה על הבית הזה, ונביא כמו אליהו אכל מן הבשר שבבית אחאב.

תלמיד: מן הכתוב נראה שזה היה בית רשעים גמור.

מחנך: אתם תלמדו להלן שאיזבל ביקשה להמית את אליהו והמיתה נביאים אחרים. ובכל זאת אני לא אזוז ממה שאמרת, כי דברי מבוססים על מה שנאמר בגמרא. אין הבנת הנביאים בלי הגמרא, את זה כבר יודעים אתם. הגמרא מעידה שבית אחאב כשר היה, ורבי אליעזר הגדול - אחד התנאים הגדולים - כותב הלכה לדורות במילים דלהלן:

"גמילות חסדים וגו' מניין אנו לומדים, מאיזבל, שהיה ביתה סמוך לשוק, וכל חתן שהיה עובר היתה יוצאת מביתה ומצלצלת בכפיה ומקלסת בפיה ומהלכת אחריו" (פרקי דר"א פ"ז).

אילו היתה נכרית, לא היה מנהגה נרשם בכבוד רב כל כך על ידי רבי אליעזר הגדול.

תלמיד: אבל הרי כתוב שאחאב ואשתו הכניסו את עבודת הבעל בישראל ובנו בית הבעל בשומרון.

מחנך: השאלה שלך היא התשובה. אילו היה אחאב ואיזבל עובדי אלילים גמורים, היו מגרשים אותם משומרון מיד. כבר היו נמצאים שם קנאים שהיו הורגים אותם. אחאב ואיזבל היו אנשים שנונים, אפשר גם גאוניים, הם ביקשו את טובת ישראל כפי שהם הבינו אותה, והעשירו את הארץ, אולם חטאו חטא גדול בכך שהכניסו עבודת אלילים לארץ ישראל.

בודאי יש לומר "להבדיל" בין שלמה לאחאב, אבל הוא עצמו, כנראה לא אמר "להבדיל", הוא טען שהוא הולך בדרכי שלמה, בקשרים עם הגויים מסביב. מה הצעקה אם בשומרון מוקם בית לבעל? בצור ובצידון ובעמים שכנים אחרים גרו יהודים והיו להם שם מקומות מיוחדים להתאסף ולעבודת ה'. למה לא להרשות לידידים הצידונים להקים להם בית לעבוד שם לפי דרכם? זו בערך היתה השקפת אחאב ואיזבל.

תלמיד אחד: באמת למה לא?

תלמיד שני: כתוב שגם אחאב השתחוה לבעל (פסוק לא).

מחנך: כבר אמרתי לכם שבשבילי אין יותר ממה שכתוב בגמרא שביתו היה כשר, שהוא יצא פעם למלחמה כדי שלא למסור לארמים את ספר התורה שהארמים ביקשו למסור להם

כדי להכרית תורה מישראל (להלן כ ו-ט). זה הוא אחאב האמיתי. כעס ה' עליו שבפי הנביא מטשטש בעינינו את דמותו, עד כי לרבים נראים דברי הגמרא תמוהים. אולם זו היא האמת הגמורה. לא נכתב באיזו צורה עבד אחאב את הבעל. לעבודה הזרה היו צורות רבות ושונות. גם הקלה ביותר שבהן, כגון אם התלווה אחאב פעם אחת לאבי אשתו המלך הצידוני לבית הבעל, ושהה שם בשעת ההקרבה – נחשב לו לעבודה זרה. בגמרא נאמר שאיזבל היתה תורתם כספים לבעל בשם אחאב, ונותנת לזה פרסום רב בארצה.

תלמיד: זו באמת עבודה זרה גמורה.

מחנך: נכון. אחאב אין לו חלק לעולם הבא, בעד כל הערבוביות האלו שהוא הכניס בחיי ישראל. אבל סוף סוף היו אלו דברים מקריים ולא תמידיים. אירע שאחאב ביקר בצידון בבית אבי אשתו ומטעמי נימוס נהג כאחד הצידונים, או שעשה כן בעת שמלך צידון או אחד ממשפחתו ביקר בשומרון. זו היתה שערוריה עוברת. לאחר מכן נשאר אחאב מלך ישראל, שמינה על ביתו ירא אלקים בלתי מצוי כעובדיה הנביא (יח יב-ג), אשר השתמש בשירותו בבית המלך לבטל תכניות של המלכה איזבל במאבקה עם נביאי ה'.

אנו נלמד להלן (יח מ-מא) שלפי בקשת אליהו אסף אחאב את כל ישראל למעמד קדוש בהר הכרמל, ושבאותו מקום הומתו לנגד עיניו 400 נביאים של הבעל בפקודת אליהו הנביא. אחאב האמין בכל לבו שהבצורת הגדולה שפקדה את הארץ באה לפי בקשת אליהו הנביא, וכי הוא היה יכול לבטלה במאמר פיו, כיון שאלקי ישראל, אשר אחאב האמין בו בכל לבו, רצון יראיו יעשה.

עוד ועוד דברים נלמד על משפחת עמרי, הנראית כחצויה לשניים - חציה לה' וחציה לעבודה זרה, אבל לא כן הדבר. היסוד היה ישראלי. מטעמים מדיניים וכלכליים ויחסי ציבור, עשו מעשים אשר למלך ישראל אסור היה לעשותם, והם סילפו את התמונה כולה.

עתה נלמד את כל העניין בפנים הספר, בפירוש הפסוקים. אם יתעוררו בעיות נדון עליהן לאור האמור.

פרקים יז, יח, יט.

הנושא: אליהו חפץ להציל את ישראל מכליון.

מחנך: נקרא בהתבוננות את פסוק א בפרק יז. על מה מדובר כאן?

תלמיד: אליהו אמר שלא ירד גשם אלא בזמן שהוא יאמר.

מחנך: כל קורא רואה שיש כאן רק דבר מקוטע, תשובה למישהו. בגמרא מבואר שהדברים נאמרו אל אחאב. לפני שנבוא לעצם העניין, נסביר את הרקע של הדברים.